

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

กระบวนการเรียนรู้ การตีความ ความหมายทางสังคม วัฒนธรรม และกลไกการสร้าง ความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดน จากประวัติศาสตร์ อดีต ปัจจุบัน ในมุมมองของผู้คนเกี่ยวข้อง ที่หลากหลาย มีความสำคัญต่อพื้นฐานการทำความเข้าใจเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในสังคม ประเทศชาติและประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน ลาวซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันมายาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้มีพื้นที่ทางกายภาพที่มีชายแดนติดต่อกันแล้ว ยังมีผู้คนหลากหลายติดต่อกันมีความสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ ประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตประจำวันในอาณาบริเวณพื้นที่ชายแดนตั้งแต่ จังหวัดเชียงราย-แขวงบ่อแก้ว จนถึงจังหวัดอุบลราชธานี-แขวงจำปาสัก ซึ่งมีบริเวณชายแดน ติดต่อกันบนระยะทางที่ยาวมาก การปฏิสัมพันธ์ของผู้คนจึงมีความหลากหลาย มีทั้งความสัมพันธ์ ที่ดีต่อกัน เป็นครอบครัว เครือญาติ พี่น้อง เพื่อน เป็นผู้อุปถัมภ์ – ผู้รับอุปถัมภ์ และบางกรณีก็มี ปัญหาความขัดแย้งต่อกันในด้านต่างๆ เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันตลอดมา โดยเฉพาะพื้นที่ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ซึ่งเดิมคือพื้นที่ส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง เมื่อกลายมาเป็น ประเทศราชของไทย ไทยเข้าจัดการปกครองและเรียกพื้นที่เหล่านี้ว่า มณฑลลาวเฉียง มณฑลลาว พวน มณฑลลาวกาว เป็นต้น

มหาสิลา วีรวงส์ เรียบเรียงไว้ในประวัติศาสตร์ลาวตอนหนึ่งว่า ในปี พ.ศ. 2442 หลังจาก สยามเสียดินแดนลาวทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว พระเจ้าแผ่นดินสยามรัชกาลที่ห้า ทรงปรารถนาถึง ลักษณะการปกครองที่นิยมให้เป็นอย่างราชาธิปไตย (Empire Monarchique) โดยปกครองแบบคนต่างชาติดั้งภาษาเป็นเมืองขึ้น จึงถือหัวเมืองมณฑลชั้นนอก 3 มณฑลนั้นเป็น เมืองลาว และเรียกชาวเมืองซึ่งอันที่จริงเป็นชนชาติไทยว่า ลาว เนื่องจากลักษณะการปกครอง ดังกล่าว เป็นอันพ้นเวลาพอสมควรแล้ว ถ้าคงไว้จะกลับให้ไทยแก่บ้านเมือง จึงทรงพระราชดำริให้ แก้ไขการปกครองเปลี่ยนเป็น พระราชอาณาจักรประเทศสยาม เลิกประเพณีเมืองประเทศราช จากนั้นจึงมีพระบรมราชโองการให้เรียกชื่อมณฑลตามพื้นที่ที่จัดการปกครองแบบเทศาภิบาล เช่น มณฑลลาวเฉียง ให้เรียกว่า มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ มณฑลลาวพวนแถบเมืองหนองคายและ โกลีเคียงเรียกว่า มณฑลฝ่ายเหนือ และมณฑลลาวกาว มีเมืองอุบลราชธานี ศรีสะเกษและเมืองอื่นๆ ให้เรียกว่ามณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น และในปีเดียวกันกรมหลวงสรรพสิทธิซึ่งเป็น ข้าหลวงต่างพระองค์จึงโปรดให้มีสารตราตั้งเป็นทางราชการ ให้เจ้าหน้าที่ทุกหัวเมืองในมณฑล

ตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อจะมาติดต่อราชการใช้แบบพิมพ์ทางราชการให้ปฏิบัติใหม่โดยลงในช่อง
 สัญชาติว่า “ชาติไทยบังคับสยาม” ทั้งหมด ห้ามมิให้ลงหรือเขียนในช่องสัญชาติว่า “ชาติลาว”
 หรืออื่นๆ ดังที่ปฏิบัติแต่ก่อนมาเป็นอันขาด เพียงคำสั่งของข้าหลวงต่างพระองค์ประจำหัวเมืองลาว
 เท่านั้น ชนชาติลาวที่อยู่ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงก็กลายเป็นชาติไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2442 เป็นต้นมา
 (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2543 : 463-465) อาจกล่าวได้ว่าบรรพบุรุษของชาวอีสานส่วนหนึ่งคือ ชาวลาว
 นั่นเอง ผู้คนสองฝั่งแม่น้ำโขงจึงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน
 แม้ชายแดนรัฐชาติจะกีดกันผู้คนออกเป็นสองรัฐชาติก็ตาม

การศึกษาเกี่ยวกับชายแดน เขตแดน และพรมแดนของรัฐ ความจริงอย่างหนึ่งที่ไม่ควรลืม
 คือ แม้ว่าสภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศมีผลกระทบอย่างมากต่อการกำหนดสภาพปัญหาใน
 อาณาเขต และแนวทางการจัดการเกี่ยวกับพรมแดนและพื้นที่ชายแดนของรัฐ แต่เขตแดน แนว
 พรมแดน และพื้นที่ชายแดนไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เกิดจากการกำหนดของมนุษย์เอง ดังนั้น
 จึงไม่มีพื้นที่ใดในโลกเป็นชายแดนหรือพรมแดนมาตั้งแต่ต้น พื้นที่หนึ่งๆ เมื่อได้กลายเป็นชายแดน
 หรือพรมแดนด้วยเหตุประจวบเหมาะทางประวัติศาสตร์ หรือเมื่อต้องถูกผนวกเข้าไปอยู่ภายใต้
 ศูนย์กลางอำนาจของรัฐหนึ่ง (ศุภมิตร ปิติพัฒน์. 2551 : 2) เมื่อเส้นแบ่งเขตแดนถูกขีดลงไป
 สายใยทางสังคมวัฒนธรรมของผู้คน และแบ่งแยกคนเหล่านั้นให้กลายเป็นสมาชิกของรัฐชาติที่
 แตกต่างกัน ผลที่ตามมาคือ ความลึกลับของการเป็นสมาชิกอีกทั้งสัมผัสของการเป็นส่วนหนึ่ง
 (sense of belonging) ของชุมชนถูกแบ่งแยก และจัดการโดยรัฐชาติมากกว่าหนึ่งรัฐ
 (เดชา ตั้งสีฟ้า. 2549 : 305) การแบ่งแยกผู้คนโดยเส้นแบ่งเขตแดนในชุมชนสองฝั่งโขงที่เคยมี
 ความสัมพันธ์กันมาก่อนในอดีต ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการ อันส่งผลส่งผลกระทบต่อ
 ต่อวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมที่อาศัยอยู่บนพื้นที่พรมแดนเป็นอย่างดี

พื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารเป็นพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทย และสาธารณรัฐ
 ประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นจังหวัดชายแดนที่ตั้งอยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มี
 ความสำคัญแห่งหนึ่ง มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหลากหลายมีความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึง
 ปัจจุบัน มีการพัฒนาบนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้มาอย่างต่อเนื่องเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งสอง
 ประเทศ ฝั่งตรงกันข้ามแม่น้ำโขงเป็นแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
 ซึ่งเป็นเมืองเศรษฐกิจที่มีความสำคัญเป็นอันดับสองรองจากนครเวียงจันทน์ นอกจากท่าเรือใหญ่
 แพนานันต์ที่เชื่อมโยงผู้คนทั้งสองพื้นที่ให้ไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกสบายแล้ว “ข้าวข้ามของ”
 หรือสะพานข้ามโขงแห่งที่ 2 ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2547 มิใช่เป็นเพียงสะพานข้ามแม่น้ำสาย
 สำคัญเท่านั้น แต่เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ เชื่อมโยงประเทศไทย และสาธารณรัฐ
 ประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม จากจังหวัดมุกดาหาร แขวง
 สะหวันนะเขต เชื่อมต่อไปถึงเมืองคานังเมืองท่าสำคัญของประเทศเวียดนาม ด้วยความเหมาะสมบน

พื้นที่ชายแดนแห่งนี้ จังหวัดมุกดาหารจึงถูกกำหนดให้เป็นประตูสู่อินโดจีนตามแผนการพัฒนา
เครือข่ายเชื่อมโยงสินค้าสู่อินโดจีน

นอกจากความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจการค้าของภูมิภาคแล้ว มุกดาหาร-สะหวันนะเขต ยัง
มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว อุตสาหกรรม การเมือง การศึกษาและอื่นๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์
ของผู้คนที่หลากหลาย การให้ความหมายพื้นที่ชายแดนของผู้คนที่เกี่ยวข้องและอาศัยอยู่ในพื้นที่
รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์จึงแตกต่างกันไปตามบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมือง
มุกดาหารและเมืองโกสอนพมวิหาน ซึ่งมีเรือข้ามฟากและสะพานที่เชื่อมโยงผู้คนสองฝั่งโขงให้
เดินทางไปมาหากันได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายโดยผ่านด่านตรวจคนเข้าเมืองของประเทศไทยและ
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้คนที่เดินทางข้ามชายแดนโดยพาหนะรถยนต์ข้ามสะพาน
ส่วนใหญ่จะเป็นการขนส่งสินค้า สิ่งของเครื่องใช้จำนวนมาก หรือมีขนาดใหญ่ นักท่องเที่ยว นัก
ธุรกิจชาวไทยและชาวต่างชาติ และผู้คนที่อาศัยอยู่ใกล้สะพาน เดินทางเข้าไปในประเทศลาวหรือ
ประเทศเวียดนาม รวมทั้งชาวเวียดนาม ชาวลาว ชาวต่างชาติที่เดินทางข้ามสะพานเข้ามาประเทศไทย
เพื่อเดินทางต่อไปยังกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์กันทางด้าน
เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว การเมือง ฯลฯ บริเวณสะพานข้ามแม่น้ำโขงจึงเป็นเพียงทางข้ามผ่านไป
ผ่านมาที่ผู้คนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างผิวเผิน

ส่วนผู้ที่เดินทางข้ามผ่านไปมาโดยเรือข้ามฟากที่ทำเรือข้ามฟากด่านตรวจคนเข้าเมือง ซึ่งเป็น
พื้นที่ดั้งเดิมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนสองฝั่งโขง ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อาศัยในชุมชนเขต
เทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหาน ซึ่งมีที่อยู่อาศัยและสถานที่ทำงานใน
บริเวณใกล้เคียง รวมทั้งผู้ที่คุ้นเคยกับการข้ามฝั่งแม่น้ำโดยใช้เรือข้ามฟาก และผู้ที่จะทำหลักฐาน
การเข้าประเทศกับด่านศุลกากรซึ่งอยู่ใกล้กับบริเวณนั้น อาณาบริเวณชายแดนแห่งนี้จึงมีผู้คนอาศัย
อยู่ร่วมกันมาก เดินทางไปมาหาสู่ติดต่อสัมพันธ์กัน ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์
ระหว่างบุคคล สังคมและประเทศชาติ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงชาวไทยและชาวลาว
ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ให้มีความสัมพันธ์สืบเนื่องต่อกันมายาวนาน

การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมจำเป็นต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยว เพื่อให้การอยู่ร่วมกันนั้นมีลักษณะ
ยาวนาน สิ่งยึดเหนี่ยวที่สร้างร่วมกันขึ้นมา ส่วนใหญ่จะปรากฏเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมแบบต่างๆ
เช่น ระบบความเชื่อ ระบบค่านิยม ธรรมเนียมปฏิบัติ วัตถุประสงค์ของเครื่องใช้ ระบบภูมิปัญญา
กฎระเบียบ ฯลฯ (กาญจนา แก้วเทพ, 2544 : 22) มีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจกับพื้นที่ชายแดน
หลายประการ วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และระหว่างรัฐชาติที่มี
พรมแดนติดต่อกัน ในแง่นี้วัฒนธรรมเป็นพลังขับเคลื่อนที่อยู่เบื้องหลังความร่วมมือทางเศรษฐกิจ
และการเมืองข้ามพรมแดนของรัฐชาติ ในทางกลับกันหากปราศจากเสียซึ่งความเข้าใจหรือความ
อ่อนไหวต่อประเด็นทางด้านวัฒนธรรม อาจเป็นเหตุปัจจัยที่สร้างความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ได้

โดยง่าย (ยศ สันตสมบัติ. 2551 : 46-47) เช่นเดียวกับการศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ดังกล่าวที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต อาจเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้ทราบถึงการให้ความหมายพื้นที่ชายแดน และกลไกการสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนที่อาศัยและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวได้ ดังเช่น Wilson and Donnan (2002 : 3-6) ที่มองว่า ชายแดนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ที่ต่อรองได้ทั้งระดับปฏิบัติการและระดับการนิยามความหมายต่อกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น ผู้คนในพื้นที่พรมแดนสามารถต่อรองและให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของชาติและรัฐได้ และแนวคิดของ Walker (1997) ที่นำเสนอว่ารัฐชาติไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดกติกาต่างๆ ในบริเวณชายแดนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้คนที่อยู่ในบริเวณนั้นก็สามารที่จะสร้างสรรค์ ต่อกองและอธิบายการให้ความหมายของชายแดนโดยตัวของเขาเองโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ ได้

ผู้คนในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างหลากหลายบนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ให้ความหมายต่อพื้นที่ชายแดนอย่างไร มีกลไกในการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างไร จึงสามารถดำรงตนและดำรงสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขตที่ผ่านมาส่วนใหญ่มักจะเกี่ยวข้องกับการแนะนำจังหวัดมุกดาหาร ประวัติและพัฒนาการของเมืองมุกดาหาร การท่องเที่ยว เช่น มุกดาหารเมืองมุกแม่น้ำโขง มุกแม่น้ำโขง มุกดาหารอัญมณีชายฝั่งโขง เส้นทางหมายเลข 9 สู่เวียดนามตอนกลาง ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นการศึกษาในด้านเศรษฐกิจการค้า การพัฒนาชุมชน เช่นการค้าตามแนวชายแดนไทย-ลาวกรณีจังหวัดมุกดาหาร มุกดาหารศูนย์กระจายสินค้าชายแดนไทย-ลาว แนวทางการพัฒนาชุมชนชายแดนมุกดาหารเพื่อรองรับผลจากการสร้างสะพานมิตรภาพ แนวทางการพัฒนาจังหวัดมุกดาหารและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ยังไม่มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว จังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต ซึ่งอาจทำให้เกิดความเข้าใจวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ของผู้คนที่มีความประวัติดั้งเดิมและการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันบนพื้นที่ชายแดนที่สำคัญแห่งนี้ได้อย่างลึกซึ้งกว้างขวาง สามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลประโยชน์แก่แนวทางการดำเนินนโยบาย เพื่อการพัฒนาประเทศ กำหนดรูปแบบในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเป็นแนวทางการศึกษาในมุมมองอื่นๆ อันก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคมประเทศชาติและสังคมโลกต่อไป

1.2 คำถามหลักในการวิจัย

คำถามหลักในการวิจัยมีดังนี้

1. ในมุมมองของผู้คนที่อาศัยและมีปฏิสัมพันธ์กันในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และชุมชนเทศบาลเมืองโกสอนพนมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต ให้ความหมายพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว อย่างไร
2. ชุมชนชายแดนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และเทศบาลเมืองโกสอนพนมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต มีกลไกในการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างไร มีผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอย่างไร จึงสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้

1.3 วัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ

1. เพื่อศึกษาการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และเทศบาลเมืองโกสอนพนมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต
2. เพื่อศึกษากลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และเทศบาลเมืองโกสอนพนมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย 2 ประเด็นหลักคือ หนึ่ง ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่ชายแดนประเทศไทย- สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประวัติจังหวัดมุกดาหาร และแขวงสะหวันนะเขต การอพยพโยกย้ายผู้คนในพื้นที่ วิถีชีวิตของผู้คน เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียม ประเพณีพิธีกรรม ฯลฯ ประเด็นที่สอง ศึกษาการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนและกลไกการสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนบนพื้นที่ชายแดน ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่และเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันในพื้นที่ที่มีการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนอย่างไร ในบริบทเช่นไร ความหมายนั้นส่งผลต่อวิถีชีวิตของเขาอย่างไร ผู้คนบนพื้นที่ชายแดนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง มีความสัมพันธ์กันอย่างไร มีวิธีหรือกลไกในการสร้างความสัมพันธ์อย่างไร จึงสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยเฉพาะชุมชนในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร และเมืองโกสอนพนมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต

ขอบเขตด้านระยะเวลา งานวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาศึกษา 1 ปี โดยเริ่มศึกษาตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2551 ถึง เดือน กันยายน พ.ศ. 2552

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการเจาะลึกข้อมูลและความน่าเชื่อถือของข้อมูล ซึ่งเกิดจากการตรวจสอบข้อมูลตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยต้องใช้เวลายาวนานใน

พื้นที่วิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจ และสร้างความไว้วางใจกับชาวบ้านในพื้นที่ การรวบรวมข้อมูลบางเรื่องต้องใช้เวลามากและเก็บข้อมูลซ้ำๆ เพื่อได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกับสภาพที่เกิดขึ้นจริงมากที่สุด ระยะเวลาในการศึกษาเพียง 1 ปี จึงอาจได้ข้อมูลไม่ชัดเจนในบางประการ และอาจจะยังไม่ครบรอบของการปฏิบัติกิจกรรมประเพณีในรอบหนึ่งปี ข้อมูลบางข้อมูลจึงต้องอาศัยเอกสารของทางเทศบาลเมืองมุกดาหารมาเป็นแนวทางในการอธิบายเรื่องราวบางเรื่อง ประกอบกับคำให้สัมภาษณ์ของคนในชุมชน

ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร ประเทศไทย - เมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเน้นชุมชนบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง ท่าเรือข้ามฟากจุดผ่านแดนถาวรจังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต ที่มีผู้คนหลากหลายข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปมาปะทะปฏิสัมพันธ์กันมากตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ขอบเขตด้านกลุ่มประชากร ได้แก่กลุ่มประชากรที่อาศัยในชุมชนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร และในเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต โดยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดน ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ ผู้อาวุโส ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อในชุมชน เป็นผู้รู้ ผู้อาวุโสในชุมชนรวมทั้งผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ผู้นำในการทำพิธีกรรมตามประเพณี เป็นผู้ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือ และผู้รู้ที่สามารถให้ข้อมูลตามประเด็นการวิจัยได้

ผู้ให้ข้อมูลการให้ความหมายและความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับชุมชน โดยเลือกผู้ที่มีบทบาทในชุมชน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องบนพื้นที่ชายแดนในลักษณะต่างๆ ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ เช่น ข้าราชการ พ่อค้า-แม่ค้า เกษตรกร ผู้มีอาชีพรับจ้างและบริการนักท่องเที่ยว ผู้อพยพ รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารและเมืองไกสอนพมวิหาน ตลอดจนผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

นอกจากนี้การศึกษารวบรวมข้อมูลในบางเรื่องต้องกระทำอย่างระมัดระวัง ไม่ให้เกิดผลกระทบในทางเสียหายแก่ผู้ให้ข้อมูลรวมทั้งผู้เกี่ยวข้อง เพื่อรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลบางเรื่องที่อาจมีผลกระทบในทางลบ ผู้วิจัยจึงขอสงวนนามจริงของผู้ให้ข้อมูลนั้นและใช้นามสมมุติสำหรับผู้ให้ข้อมูลบางคน

1.5 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแนวมานุษยวิทยา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) เน้นกระบวนการรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนาม (Fieldwork Research) เป็นสำคัญ โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 ลักษณะคือ

1. การเก็บข้อมูลจากเอกสาร การศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารคือ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์ลาว ประวัติเมืองมุกดาหาร- แขวงสะหวันนะเขต ศิลาจารึก พงศาวดาร บันทึกการเดินทางของชาวต่างชาติ คัมภีร์ใบลาน ตำนาน นิทาน สารคดี บทความ เรื่องเล่า กฎระเบียบต่างๆ ของทางราชการ วิทยานิพนธ์จากสถาบันต่างๆ งานวิจัย หนังสือ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. การสังเกตการณ์ (Observation) แบ่งเป็นสองลักษณะคือ

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชน สังเกตพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน สัมภาษณ์พูดคุยกับคนที่มาร่วมกิจกรรมในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และชุมชนเทศบาล เมืองโกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต เช่น กิจกรรมหลักที่ปฏิบัติในประเพณีพิธีกรรมแต่ละเดือน กิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันเข้าพรรษา ออกพรรษา วันสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น เช่น การบวงสรวงเจ้าแม่สองนางพี่น้อง การบวงสรวงมะเหล็กศาลหลักเมือง การทำบุญประเพณีและการทำบุญในวาระโอกาสต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น

การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เป็นการสังเกตการณ์ในระยะแรกที่ทำกรวิจัยเพื่อศึกษาและสำรวจสภาพทั่วไปในพื้นที่ สังเกตสภาพแวดล้อมของชุมชน แบบแผนการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน สภาพพื้นที่ตลาด พื้นที่จุดผ่านแดนถาวร ท่าเรือข้ามฟากมุกดาหาร-สะหวันนะเขต รวมทั้งปรากฏการณ์อื่นๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยผู้ศึกษาไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ

3. การสัมภาษณ์ (Interview) การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) มีเพียงแนวทางกว้างๆ เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ ในระยะแรกที่ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นทั่วไป เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลเบื้องต้น และมีความคุ้นเคยกับกลุ่มให้ข้อมูลแล้วก็จะร่างโครงสร้างคำถาม เพื่อศึกษาแบบเจาะลึกในแต่ละประเด็น โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept Interview) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้วิธีการสัมภาษณ์พูดคุยสนทนาแบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ซึ่งในระหว่างการพูดคุยนั้นหากมีประเด็นใดที่น่าสนใจและคาดว่าอาจเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย ผู้วิจัยก็จะพูดคุยและตั้งคำถามอย่างละเอียดและเจาะลึกในประเด็นที่เกี่ยวข้องนั้นๆ ตามความเหมาะสม

ส่วนการบันทึกข้อมูลนั้นผู้วิจัยจะเลือกใช้ตามสถานการณ์ มีทั้งการจดบันทึกระหว่างการสัมภาษณ์ และใช้เครื่องบันทึกเสียงหากผู้ให้ข้อมูลอนุญาตให้บันทึกเสียงได้ ในบางสถานการณ์ที่ไม่สามารถจดบันทึกข้อมูลหรือบันทึกเสียงได้ ผู้วิจัยจะใช้วิธีจดจำข้อมูลแล้วรีบจดบันทึกทันทีเมื่อมีโอกาส และจะวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล

การนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยจะนำข้อมูลและผลการศึกษาวิเคราะห์ทั้งหมดมาตรวจสอบเรียบเรียง แล้วนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัย สรุประเด็นการวิจัยให้มีความชัดเจนในการตอบคำถามการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดตามรูปแบบของงานวิจัย พร้อมทั้งข้อเสนอแนะทางวิชาการ ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนา ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายทางการเมือง และข้อเสนอแนะการศึกษาวิจัยในโอกาสต่อไป

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

พื้นที่ชายแดน หมายถึง อาณาบริเวณที่ติดต่อกันระหว่างประเทศมีเส้นเขตแดนของชาติกำหนดแบ่งพื้นที่ทางกายภาพอย่างชัดเจน ในงานวิจัยครั้งนี้หมายถึง อาณาบริเวณที่ติดต่อกันระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหารกับเขตเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต

การให้ความหมายพื้นที่ชายแดน หมายถึง การกล่าวถึง รวมทั้งกิจกรรมและปฏิบัติการต่างๆ ของผู้คนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร และเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหานที่อธิบายความหมายของพื้นที่ชายแดนในลักษณะต่างๆ

กลไกการสร้างความสัมพันธ์ หมายถึง การสร้างความผูกพัน ความสัมพันธ์ของผู้คนในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเขตเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหานด้วยวิธีการต่างๆ ในการปฏิสัมพันธ์กันบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว

คนในชุมชน หมายถึง คนที่อาศัยในชุมชนรวมทั้งคนที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน ไม่รวมถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเขตเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหาน

1.7 แนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวคิดของนักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาที่ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่ชายแดนและกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่ชายแดน แนวคิดชาติพันธุ์สัมพันธ์ เพื่อศึกษาการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว จังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต ในมิติความสัมพันธ์ทางสังคม ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

แนวคิดสำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ แนวคิดพื้นที่ชายแดน (Borderland) แนวคิดกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity) และแนวคิดอัตลักษณ์ (Identity)

1.7.1 แนวคิดพื้นที่ชายแดน พื้นที่ชายแดนหรือพื้นที่พรมแดน มีคำใช้ที่ใกล้เคียงกับคำนี้หลายคำที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในอาณาบริเวณพื้นที่ดังกล่าวเช่น ชายแดน (Border) พรมแดน (Frontier) เขตแดน (Boundary) เส้นเขตแดน (Borderline) พื้นที่ชายแดน (Borderlands) และอาณาเขต (Territory) หรือคำคำที่มีลักษณะสื่อถึงการเคลื่อนไหวไร้ขอบเขตเช่น ข้ามเขตแดน (Trans-Boundary) ข้ามชาติ (Transnational) และข้ามแดน (Cross-Border) เป็นต้น มีการพยายามนิยามหรืออธิบายลักษณะการใช้ศัพท์เฉพาะของแต่ละคำอย่างระมัดระวัง ทั้งนี้ยังไม่ต้องกล่าวถึง การแปลความหมายในภาษาต่างๆ ที่ปราศจากความชัดเจนความเข้าใจ และนำมาใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน (จักรกริช สังขมณี. 2550 : 16-17)

หากเราพิจารณาคำแนวคิดเรื่องพื้นที่ชายแดนในทางมานุษยวิทยา เราจะสังเกตเห็นได้ว่าการใช้แนวคิดนี้แตกต่างกันออกไปอย่างน้อยสามลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรกเป็นการพูดถึงชายแดนด้านสังคม ซึ่งหมายถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ การรวมกลุ่มและการจัดการองค์กรทางสังคม ลักษณะที่สองเป็นชายแดนทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงเส้นแบ่งกันระบบสัญลักษณ์ และการให้ความหมายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป ในแต่ละกลุ่ม และลักษณะที่สามเป็นการพูดถึงดินแดน (Territory) ซึ่งหมายถึง ชายแดนทางกายภาพและทางการเมือง เน้นอนการแบ่งแยกชายแดนทั้งสามแบบนี้ มิใช่การแบ่งแยกในลักษณะเด็ดขาด หากแต่มีการทับซ้อนกันอยู่ ระหว่างพื้นที่ทางสังคม (social space) พื้นที่ทางวัฒนธรรม (cultural space) กับพื้นที่ทางกายภาพและการเมือง (geopolitical space) (ยศ สันตสมบัติ. 2551 : 49)

ปีนแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2545 : 1-16) กล่าวถึงชายแดนในทัศนะของนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส Pierre Vilar อธิบายว่า ชายแดนคือ จุดกำเนิดของความเป็นชาติและประเทศ เป็นจุดเริ่มต้นพร้อมๆ กับจุดสิ้นสุดของรัฐชาติสมัยใหม่ และขอบเขตความเป็นอธิปไตย เป็นเส้นแบ่งที่ผนวกเอา “ความเหมือนกัน” ของคนในชาติภายในพรมแดนเดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน และแยก “ความต่างกัน” ของคนนอกชายแดนออกไป แนวคิดดังกล่าวมองชายแดนในฐานะองค์ประกอบสำคัญของรัฐชาติ ที่มีบทบาทหน้าที่ในการผูกโยงประวัติศาสตร์ของมนุษย์และสังคมเข้ากับการดำรงอยู่ของรัฐชาติ อันกลายมาเป็นศูนย์กลางของชีวิตของคนทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นแนวคิดเรื่องชายแดนจึงนิยามโดยผูกโยงกับแนวคิดเรื่องดินแดนและรัฐชาติ ชายแดนจึงเป็นเครื่องมืออันหนึ่งในการจัดระเบียบของรัฐที่เข้ามาสร้างความเหมือนและความต่างของคนในสังคม และคนต่างสังคมที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ (Fixed) และไม่อาจปะปนกัน เป็นกลไกสำคัญในการผลิตพื้นที่ทางการเมือง และทางวัฒนธรรมที่ต่อเนื่องและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ธงชัย วินิจจะกูล (Thongchai Winichakul. 2541 : 73-80) มองว่าพื้นที่ชายแดนหรือเขตแดนในกระบวนการกลายเป็นรัฐชาติของสยาม เป็นการใช้อำนาจของเทคโนโลยี โดยการใช้แผนที่

เป็นเครื่องมือ ในช่วงเปลี่ยนผ่านศตวรรษที่ 20 การขีดเส้นกันเขตแดนลงบนแผนที่โดยอังกฤษกับ รัฐบาลสยาม ทำให้เกิดผลต่อการกำหนดเส้นเขตแดน สยามได้กลายมาเป็นพื้นที่ที่มีเขตแดนที่ชัดเจน แน่นอน พื้นที่ทางกายภาพถูกแยกออกจากประเทศเพื่อนบ้านเช่น ลาว กัมพูชา พม่าและมาเลเซีย ปฏิบัติการของเทคโนโลยีในการจัดการเขตแดน เพื่อสร้างพื้นที่ของความเป็นรัฐชาติขึ้นมา โดยอาศัย ความรู้ในการจัดการพื้นที่หรือภูมิศาสตร์ สร้างสถาบันทางสังคมขึ้นมารองรับแนวคิด Geo-body ทำให้การสร้างตัวตนทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ เป็นเทคโนโลยีที่ทรงอำนาจของความเป็นชาติ

เขตแดนหรือชายแดนของรัฐชาติจึงถูกกำหนดแน่นอนอย่างตายตัวบนแผนที่ และต้องได้รับการยอมรับจากระบบกฎหมายระหว่างประเทศ เขตแดนบ่งบอกถึงอำนาจอธิปไตยและการควบคุม ของรัฐเหนือประชาชนพลเมือง การล่วงละเมิดเขตแดน อาจนำมาซึ่งการใช้กำลังทหารและความ รุนแรงหรือการข่มขู่คุกคาม ใช้กำลังเพื่อปกป้องอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของรัฐชาติ นับเนื่อง ตั้งแต่ ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาเริ่มใช้พื้นที่ชายแดนเป็นหน่วยวิเคราะห์ที่ช่วยให้ มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับรัฐชาติ ในลักษณะที่เคลื่อนไหวและซับซ้อนมากขึ้น (ยศ สันตสมบัติ. 2551 : 53-56) อาณาบริเวณชายแดนจึงเป็นพื้นที่ที่เราไม่เพียงแต่เห็นอำนาจและ ข้อจำกัดของรัฐชาติ แต่เรายังเห็นความขัดแย้งและการอำนวยความสะดวกในฐานะที่อาณาบริเวณนี้ หลากล้น ไปด้วยปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของผู้คนจำนวนมากที่มีประวัติของการย้ายถิ่น พลัดถิ่น ข้ามรัฐชาติ อาณาบริเวณชายแดนเป็น พื้นที่ในระหว่าง ซึ่งมีมิติทางวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ และความรุนแรงถูกถักทอกันอย่างซับซ้อนจนหลายครั้งไม่เห็นร่องรอย และบริเวณพื้นที่ในระหว่าง นี้เองที่เป็นจุดนัดพบกันของความหลากหลาย ภายใต้อความพยายามทำให้กลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน ของรัฐชาติ (เดชา ตั้งสีฟ้า. 2549 : 306-307)

Wilson and Donnan (2002 : 3-6) มองว่า ชายแดนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ที่ต่อรองได้ทั้งระดับปฏิบัติการและระดับการนิยามความหมายต่อกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น ผู้คนในพื้นที่พรมแดนสามารถต่อรองและให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของชาติและรัฐ ได้ แนวคิดของ Appadurai (1996) มองพื้นที่ชายแดนในลักษณะที่เคลื่อนไหวและเลื่อนไหล ส่วน Walker (1997) นำเสนอว่า รัฐชาติไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดกติกาต่างๆ ในบริเวณชายแดนแต่ เพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้คนที่อยู่ในบริเวณนั้นก็สามารถที่จะสร้างสรรค์ ต่อดองและอธิบายการให้ ความหมายของพรมแดนโดยตัวของเขาเองโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ

ชายแดนไม่ใช่เส้นที่ขีดไว้ตายตัวเพื่อให้คน สิ่งของ หรือความคิด ข้ามไปข้ามมาแต่ ชายแดนไม่ว่าจะเป็นชายแดนของอะไรก็ตาม ถูกขยับ ถูกลบ และถูกขีดใหม่อยู่เสมอ ขึ้นอยู่กับ ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในแต่ละสถานที่และเวลา (ปฤษฎา รัตนพฤษ์. 2545 : 38)

พื้นที่ชายแดนจึงมีความหมายที่หลากหลายและแบ่งออกเป็นหลายลักษณะ แต่ละลักษณะ ไม่ได้แบ่งแยกอย่างชัดเจน มีการทับซ้อนกันอยู่ ความหมายของพื้นที่ชายแดนจึงเลื่อนไหลไปตาม

ระยะเวลา อำนาจ สังคม บริบทแวดล้อมและความเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกี่ยวข้อง ผ่านอำนาจ การต่อสู้ต่อรอง กิจกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

1.7.2 แนวคิดกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) และชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity)

ลักษณะความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่แพร่หลาย โดยทั่วไป ทั้งในอดีตและปัจจุบันจะพบว่าหมู่บ้าน คณะชน เผ่าพันธุ์ ตลอดจนชุมชนที่ครั้งหนึ่งเคยโดดเดี่ยวและมีความเป็นอยู่อย่างอิสระ ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีความแตกต่างในขอบเขตที่ต่างกันออกไป ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม จะพบว่ามีการรวมกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นใหม่ ได้มีการยอมรับจารีตประเพณีของชนกลุ่มอื่น ปรับตัวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐซึ่งต่างก็สูญเสียความแตกต่างทางสังคม วัฒนธรรมของตนไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่เดียวกันก็มีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งที่พยายามดำรงความเป็นอัตลักษณ์และความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของตนไว้

โคเฮนได้ให้ความหมายของคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ว่าเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่เป็นทางการ ที่สมาชิกของกลุ่มมีความแตกต่างที่เด่นชัดจากสมาชิกของกลุ่มอื่นๆ ในระบบสังคมเดียวกัน โดยที่สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวต่างก็มีสิ่งที่อาจเรียกรวมๆ ได้ว่า สถาบันพื้นฐาน (Basic Institutions) จำนวนหนึ่ง เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ลัทธิความเชื่อ หรือพิธีกรรมทางศาสนา ร่วมกัน นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ยังต้องมีระบบสื่อสารที่จะทำให้สามารถติดต่อกันได้ง่าย โดยสาระสำคัญแล้วตามความเห็นของโคเฮน กลุ่มชาติพันธุ์อาจนิยามได้ว่าเป็นกลุ่มชนที่มีแบบแผนพฤติกรรมที่ยอมรับเป็นบรรทัดฐานร่วมกัน และรวมกันเป็นส่วนหนึ่งของประชากรส่วนใหญ่ มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่ภายในระบบสังคมเดียวกัน (สุเทพ สุนทรเกศิช. 2548 : 81)

ส่วนชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นเรื่องของขีดขั้นหรือความมากน้อย (Degree) แทนที่จะถือว่ามี ความสมบูรณ์ในตัวเอง กล่าวคือ ลักษณะชาติพันธุ์สัมพันธ์จะขึ้นอยู่กับขนาดและการผสมผสานของตัวแปรต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. สถาบันพื้นฐาน (Basic Institutions) อย่างเช่น ครอบครัว ระบบเครือญาติ พิธีกรรมทางศาสนาและการเฉลิมฉลองต่างๆ
2. ระบบการสื่อสารและความสะดวกในการติดต่อระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม
3. มีผลประโยชน์ร่วมกันทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

ความเข้มข้นของตัวแปรต่างๆ ดังกล่าวควรได้รับการพิจารณาไม่ใช่ในแง่ที่มีความสมบูรณ์ภายในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง แต่ควรพิจารณาว่ามีอย่างน้อยเพียงใดในความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วย

ในกรณีของชาติพันธุ์สัมพันธ์จะมีการใช้พันธกรณีหรือข้อผูกพันทางศีลธรรม ตลอดจนพิธีกรรมเป็นอย่างมาก เพื่อก่อให้เกิดความผูกพันขึ้นใหม่ในหมู่สมาชิก ในการที่จะบรรลุถึงจุดมุ่งหมายทางการเมืองของกลุ่ม ยิ่งกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองมีสถาบันพื้นฐานรองรับมากเพียงใด กลุ่มผลประโยชน์ก็ยิ่งเพิ่มความซับซ้อนมากขึ้นเท่านั้น

สุเทพ สุนทรเกสัช (2548 : 95-97) กล่าวสรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับปรากฏการณ์และกระบวนการชาติพันธุ์สัมพันธ์ไว้ดังต่อไปนี้

1. ชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นผลผลิตที่เกิดมาจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดระยะยาวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ไม่ใช่เป็นผลมาจากลัทธิการแบ่งแยกอย่างทีหลายคนเข้าใจ
2. ลัทธิเผ่าพันธุ์นิยมมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะพลวัตของการจัดระเบียบความสัมพันธ์และขนบธรรมเนียมประเพณีใหม่ไม่ใช่เป็นลักษณะอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม หรือการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม การสืบทอดจารีตประเพณีและการรวมกลุ่มทางสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ดังกล่าว เพียงแต่หน้าที่และบทบาทของมันได้เปลี่ยนไปจากเดิม
3. ชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่จารีตประเพณีดั้งเดิมจะถูกนำไปใช้ในความหมายที่มีลักษณะเฉพาะ และในฐานะที่เป็นกลไกของการจัดองค์กรทางการเมือง
4. ลักษณะสำคัญของชาติพันธุ์สัมพันธ์มักจะมีลักษณะไม่เป็นทางการหรือแบบพิธี โดยปกติกลุ่มชาติพันธุ์จะไม่รวมกันเป็นส่วนหนึ่งของกรอบอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองทางการเมืองของรัฐ ถ้าหากว่ากลุ่มชาติพันธุ์ได้รับการรับรองเป็นทางการเมืองในฐานะเป็นรัฐหรือภูมิภาคภายในกรอบของสหพันธรัฐ เราก็ไม่ถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ แต่จะเป็นระบบการเมืองของชาติหรือระหว่างประเทศ

1.7.3 แนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) การศึกษาการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่พรมแดนซึ่งมีความหลากหลายของผู้คนนั้น จำเป็นต้องใช้แนวคิดอัตลักษณ์เพื่อศึกษานิยามความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์จากปฏิกริยาและลักษณะการต่างๆ ของบุคคลเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์ในสังคมบนพื้นที่พรมแดน โดยใช้แนวคิดซึ่ง อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546) กล่าวถึงอัตลักษณ์ว่า คือสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อัตลักษณ์เป็นปริณิณที่เชื่อมต่อระหว่างขั้วทั้งสอง ในด้านหนึ่งอัตลักษณ์คือ ความเป็นปัจเจก ที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดมากับ ความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน ความเป็นสามีภรรยา ความเป็นศิษย์อาจารย์ ฯลฯ ในมิตินี้ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ด้วย เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ กระทำผ่านระบบสัญลักษณ์หลายแบบ

ส่วนในอีกด้านหนึ่ง อັตลัษณ์เก็วข้องมิติกายในของความเป็นตัวเราอย่างมาท้งในด้ำนอารมณั ความรู้สึกนึกคึก เพราะมนุษย์ให้ความหมาย หรือเปล็ยนเปล่งความหมายเก็วกับตนเองใน กระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลกอื่กด้วย

จากแนวคึกดั่งกล้าวผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษา การให้ความหมายและกลไก การสร้งความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนจังหวดัมุกดาหาร ประเทศไทย และแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยนำแนวคึกดั่งกล้าวข้างต้นมา เชื่อมโยงเพื่อแสดงคำอธิบายการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนที่เลื่อนไหลจากครปะทะปฏิสัมพันธ์ ของผู้คนที่หลากหลายในชุมชน ซึ่งมีการแสดงอັตลัษณ์ในบริบทต่างๆ เพื่อต่อรองผลประโยชน์และ สิทธิที่พึงมีพึงได้ในสังคม โดยมีกลไกการสร้างความสัมพันธ์ด้วยวิธีการต่างๆ การศึกษาโดยใช้ แนวคึกพื้นที่ชายแดน ชาติพันธุ์สัมพันธ์ และแนวคึกอັตลัษณ์ จะสามารถเชื่อมโยงปรากฏการณ์บน พื้นที่ชายแดนไทย-ลาว นำไปสู่คำอธิบายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยด้้อย่างมีพลัง ซึ่งอาจนำ ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของรัฐหรือหน่วยงานที่ เก็วข้อง โดยให้ความสำคัญกับเสียงพูดของคนในชุมชน เพื่อลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นจาก การกำหนดนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน โดยเฉพาะในมิติของการส่งเสริม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนในระดับผู้คนตัวเล็กตัวน้อยที่อาศัยใน ชุมชนพื้นที่ตลอดแนวชายแดนริมฝั่งแม่น้ำโขงท้งสองฝั่ง เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ชายแดน ตลอดจนนโยบายที่เก็วข้องกับ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รวมทั้งประเทศเพื่อน บ้านอื่ๆ ต่อไป

1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เก็วข้อง

พื้นที่ชายแดนมุกดาหาร-สะหวันนะเขต นับเป็นพื้นที่ที่นักวิชาการ นักวิจัย และผู้สนใจ ทัวไปให้ความสนใจศึกษาค้นคว้า วิจัย นำไปเขียนเป็นเรื่องเล่า สารคดี บทความ เอกสารแนะนำ การท่องเที่ยว งานวิจัย และงานเขียนอื่ๆ อย่างหลากหลาย เอกสารและงานวิจัยรวมทั้งการศึกษาที่ เก็วข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้แบ่งเป็นกลุ่มเพื่อนำไปประยุกต์เป็นพื้นฐานการศึกษาและแนวทางใน การวิจัยดั่งนี้

1.7.1 เอกสารและงานวิจัยที่เก็วข้องกับจังหวดัมุกดาหาร

1.7.2 เอกสารและงานวิจัยที่เก็วข้องกับแขวงสะหวันนะเขต

1.7.3 เอกสารและงานวิจัยที่เก็วข้องกับพื้นที่ชายแดนจังหวดัมุกดาหาร-แขวง
สะหวันนะเขต

สรุปสาระสำคัญจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1.8.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดมุกดาหาร

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดมุกดาหารส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารแนะนำจังหวัดมุกดาหาร ประวัติความเป็นมาของจังหวัด การพัฒนาจังหวัดมุกดาหาร สถานที่ที่สำคัญและสถานที่ท่องเที่ยว ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดมุกดาหารมีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ราวสองพันปีมาแล้ว มีหลักฐานยืนยันหลายอย่าง เช่น ภาพเขียนสีในถ้ำ กลองมโหระทึก ฯลฯ จังหวัดมุกดาหารเป็นนับชุมชนชายขอบที่ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างวัฒนธรรมเจนละ ทางด้านทิศใต้ แถบจังหวัดอุบลราชธานี-ยโสธร กับวัฒนธรรมทวารวดี ทางด้านทิศเหนือแถบจังหวัดนครพนม วัฒนธรรมของมุกดาหารจึงมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเจนละและทวารวดี จังหวัดมุกดาหารมีประวัติความเป็นมาที่เล่าสืบต่อกันทั้งประวัติบ้านและประวัติเมือง ซึ่งนับว่าเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเฉพาะกับแขวงสะหวันนะเขตซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งตรงกันข้ามของแม่น้ำโขง (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2538) หลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้คนบนพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำโขงมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตลอดมา

การกล่าวถึงความสัมพันธ์ของไทยกับลาว มักมีการกล่าวถึงในแง่มุมของความเป็นพี่น้องเครือญาติหรือเพื่อนบ้านใกล้ชิดเคียง ซึ่งมีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกันมายาวนาน การอพยพโยกย้ายผู้คนในยุคสมัยประวัติศาสตร์มีเอกสารที่กล่าวถึงเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน ยกมาอ้างอิงเสมอ ทั้งเช่น เรื่อง มุกดาหารอัญมณีชายฝั่งโขง (ดวงจำปา : 2542) กล่าวถึงมุกดาหารว่า เป็นเมืองชายแดนที่รองรับผู้คนอพยพโยกย้ายข้ามฝั่งลำน้ำโขงเข้ามา โดยเฉพาะในช่วงที่มีการกวาดต้อนผู้คนครั้งใหญ่ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ มุกดาหารจึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีชนเผ่าต่างๆ อาศัยอยู่ถึงแปดชนเผ่าด้วยกัน รวมทั้งยังมีชาวไทยเชื้อสายญวนที่อพยพลี้ภัยสงครามเข้ามาอาศัยตั้งรกรากอยู่หลายชั่วอายุคน วัฒนธรรมของชาวญวนจะเห็นได้ชัดเจนจากอาหารการกินซึ่งเป็นอาหารยอดนิยมนำไปในเมืองมุกดาหารและผู้มาเยือน วัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญคือ งานประเพณีแข่งเรือและงานรวมเผ่าไทยมุกดาหาร มะขามหวานชายโขง ซึ่งจะจัดเป็นประจำทุกปีเป็นประเพณีที่สร้างความสัมพันธ์ของคนสองฝั่งโขงอีกด้วย

การรวบรวมประวัติศาสตร์ของเมืองมุกดาหารเป็นหนังสือไว้เป็นส่วนสำคัญของคำอธิบายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมุกดาหาร ชื่อหนังสือ “เมืองมุกดาหาร” ซึ่งสุรจิตต์ จันทรสชา (2543) หลานของเจ้าเมืองมุกดาหารคนสุดท้ายคือ พระยาศศิวงษ์ประวัติ (เมฆ จันทรสชา) ได้เรียบเรียงจากเอกสารบันทึกคำให้การของบรรพบุรุษ กล่าวถึงประวัติศาสตร์ในอดีตตั้งแต่อาณาจักรล้านช้าง จนกระทั่งตั้งเมืองมุกดาหารในปี พ.ศ. 2313 รวมทั้งเรื่องเล่าต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจากอดีตถึงปัจจุบันให้คำอธิบายว่าจังหวัดมีประวัติศาสตร์และความเป็นมาที่ยาวนานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีแหล่ง

โบราณสถาน โบราณวัตถุหลักฐานอ้างอิงว่ามีมนุษย์เข้ามาอาศัยอยู่ในอดีตนานนับหลายพันปี เคยเป็นดินแดนของอาณาจักรเจนละ อาณาจักรพุนัน อาณาจักรของ อาณาจักรศรีโคตรบูรณ์ และ อาณาจักรล้านช้าง ต่อมา มีประชากรหลายเผ่าพันธุ์อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองมุกดาหารจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงยี่สิบปีที่ผ่านมา จังหวัดมุกดาหารมีการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัดทั้งด้านการเมืองและการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านการศึกษา ด้านการศาสนา ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านการกีฬาและท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เอกลักษณ์ที่โดดเด่นของการเป็นอยู่อย่างชาวอีสาน ที่มีชาวไทยแปลเผ่าอาศัยอยู่อย่างสันติสุข คือ ไทยอีสาน ผู้ไทย (ภูไท) ไทยข่า ไทยโซ่ ไทยกะเลิง (ข่าเลิง) ไทยแสก ไทยฮ่อ และไทยกุลลา ซึ่งทุกเผ่ามีอาชีพดั้งเดิมคือ ทำสวนครัวประจำบ้าน ได้แก่ ข้าว อ้อย ถั่วลิสงและพืชผักต่างๆ ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมจากราชการมากขึ้น ทำให้มีการทำเกษตรกรรมเป็นระบบและมีการปลูกพืชเป็นพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสง ปอแก้ว มะม่วง ยางพารา มะขามหวาน มะขามเปรี้ยว เป็นต้น นอกจากนี้มีการเลี้ยงสัตว์รายย่อยในครัวเรือนและทำการประมง ซึ่งทางราชการให้การส่งเสริมทางวิชาการ จนเกิดอุตสาหกรรมหลักคือ อุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม ทำให้มีผู้ประกอบการค้ามากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการค้าชายแดนไทย-ลาว ผ่านด่านศุลกากรมุกดาหารระหว่างจังหวัดมุกดาหารกับแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดมุกดาหาร. 2545 : 45)

การกล่าวถึงความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเมืองมุกดาหาร ซึ่งเป็นความน่าสนใจในเชิงการศึกษาและการท่องเที่ยว บันทึกการเดินทางจึงเป็นเอกสารที่เล่าประสบการณ์สิ่งที่พบเห็นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ผู้เขียนส่วนใหญ่ก็มักเลือกสรรการนำเสนอภาพของมุกดาหารในแง่ของความงาม เมืองที่น่าท่องเที่ยว และศึกษาทางด้านวัฒนธรรมชนเผ่า เรียกร้องความน่าสนใจให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษาค้นหาความรู้จากประสบการณ์การเดินทาง ในลักษณะของสารคดีท่องเที่ยวเช่น ธรรมศักดิ์ พึ่งตนเพียร (2546) เขียนบันทึกการเดินทางเรื่อง มุกแม่น้ำโขง ในฐานะนักเดินทาง กล่าวถึงเมืองมุกดาหารสรุปได้ว่า แม้เมืองมุกดาหารจะเป็นเมืองเล็กๆ ที่เพิ่งเติบโตเป็นจังหวัดไม่นานมานี้ แต่ก็มีอดีตที่ยิ่งใหญ่ น่าค้นหา น่าตื่นตื่น แม้ไม่ใช่เมืองใหญ่ในวันนี้ แต่โครงการต่างๆ ที่มุ่งมาสู่เมืองน่ารักแห่งนี้ก็ส่งสัญญาณว่า แนวชายฝั่งแม่น้ำโขงช่วงนี้คงคึกคักและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เมื่อลอบเส้นเขตแดนประเทศออกไป เราแทบจะไม่เห็นความแตกต่างของวัฒนธรรมและผู้คนสองฝั่งเท่าไรนักถ้าย้อนลงไปในอดีต เพราะบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงทั้งเขตเมืองมุกดาหารหรือใกล้เคียง และแขวงสะหวันนะเขตนั้น หลากหลายด้วยผู้คนชนเผ่าดั้งเดิมแตกต่างกันที่วัฒนธรรมและภาษา แม้ในปัจจุบันคนชนเผ่าเหล่านี้จะเลือนหายไปบ้าง เพราะวัฒนธรรมเมืองและความเจริญเข้ามาแทนที่ แต่ในบางโอกาส บางเทศกาล งานท้องถิ่น เสียงเพลง และเรื่องเล่ามากมาย

ที่เกี่ยวกับกลุ่มคนเหล่านี้เป็นเสน่ห์อีกแบบหนึ่งของที่นี่ การได้มาเยือนจังหวัดมุกดาหาร จังหวัดเล็กๆ ที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงสุดของภาคอีสานนั้น นอกจากจะมีความงามทางวัฒนธรรมและธรรมชาติอันบริสุทธิ์แล้ว ที่นี่ยังเป็นเสมือนประตูสู่อินโดจีนที่เชื่อมต่อพรมแดนสามประเทศได้แก่ ไทย ลาว เวียดนาม และที่จังหวัดนี้เป็นเสมือนพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่ทั้งสามประเทศทำการค้าทำการค้ากันมาตั้งแต่บรรพกาล จนในปัจจุบันนี้ ณ บริเวณนั้นจึงถูกเรียกขานกันว่าตลาดอินโดจีนที่มีชื่อเสียงมากมายในแง่ของการค้าขาย ไม่ว่าใครก็ตามที่มาจังหวัดมุกดาหารจะต้องไม่พลาดกับการจับจ่ายซื้อหาของฝากและสิ่งของต่างๆ ที่นี่

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สรุปรูปประวัติความเป็นมาของจังหวัดมุกดาหาร สถานที่ท่องเที่ยวในอำเภอต่างๆ เช่น อำเภอเมืองมีสถานที่ท่องเที่ยวคือ หอแก้วมุกดาหารเฉลิมพระเกียรติกาญจนาภิเษก ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง ศาลเจ้าพ่อฟ้ามงเมือง วัดศรีมงคลใต้ วัดศรีบุญเรือง อุทยานแห่งชาติภูผาทิบ อำเภอคอนทาลมีสถานที่ท่องเที่ยวคือ อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรมบ้านหนองหล่ม เป็นต้น กล่าวถึงงานเทศกาลประเพณีต่างๆ ที่สำคัญในจังหวัด สินค้าพื้นเมืองของที่ระลึก สิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่พัก ร้านอาหาร ในจังหวัดมุกดาหาร และที่สำคัญมีระเบียบปฏิบัติสำหรับข้ามเขตแดนไปท่องเที่ยวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เพื่อปฏิบัติการข้ามเขตแดนได้อย่างถูกต้อง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย : 2549)

นอกจากบันทึกการเดินทาง สารคดีท่องเที่ยว การแนะนำจังหวัดมุกดาหาร ยังปรากฏงานวิจัยอันเป็นการศึกษาเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการศึกษาค้นคว้าและวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการนำเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดน ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาสำรวจสภาพทั่วไปในพื้นที่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ สืบเนื่องมาจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว เพื่อรองรับการขยายตัวด้านเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งชี้ให้เห็นทิศทางการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ดังเช่น งานวิจัยของ เกรียงศักดิ์ ภูศรีโสม (2547) เรื่อง ผลประโยชน์ที่คาดว่าประเทศไทยจะได้รับจากการก่อสร้างสะพานแม่น้ำโขงไทย-ลาว แห่งที่ 2 พบว่า ผลประโยชน์ที่ประเทศไทยจะได้รับนอกจากการคมนาคมขนส่งระหว่างประเทศแล้ว ในอนาคตจะมีการเชื่อมโยงการขนส่งสินค้าจากเวียดนามและลาวไปยังพม่า ซึ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยจะได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการใช้เส้นทางของผู้ประกอบการขนส่งและผู้โดยสาร และเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในอนุภูมิภาค ส่วนทางด้านการศึกษาจะได้รับผลประโยชน์จากกระบวนการผลิตอุตสาหกรรม การเกษตรแผนใหม่ ทางด้านสังคมคือ การแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลดแรงงานต่างชาติที่เข้ามาอย่างผิดกฎหมาย การเป็นศูนย์กลางด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการพัฒนาด้านสาธารณสุข สะพานข้ามแม่น้ำโขงจะช่วยอำนวยความสะดวกให้ประชาชนลาว

ได้รับการรักษายามเจ็บป่วยฉุกเฉินได้อีกด้วย และยังเป็นโอกาสการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนอีกด้วย

การศึกษาเบื้องต้นเพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการเรื่อง การพัฒนาระเบียงตะวันออก-ตะวันตก และการเปิดสะพานข้ามแม่น้ำโขง ระหว่างสะพานนะเขต-มุกดาหาร : การศึกษาเพื่อเตรียมวางระบบการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติตามยุทธศาสตร์การเปิดประตูสู่อินโดจีน — เมืองการค้าและการท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับความต้องการและความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ในพื้นที่ จังหวัดมุกดาหาร เกี่ยวกับการกำหนดแนวทางพัฒนากลไกการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนของจังหวัดมุกดาหาร และเพื่อศึกษาความพร้อมในการเตรียมการของจังหวัดมุกดาหาร เกี่ยวกับการพัฒนากลไกการบริหารจัดการด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติตามยุทธศาสตร์ของจังหวัดมุกดาหาร โดยการรวบรวมจากเอกสารงานวิชาการ งานวิจัยและเอกสารของส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องตลอดจนความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องจากเวทีสัมมนา พบว่า การบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนมุกดาหารยังมีปัญหาในการติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ เช่น ภูมิภาคกับท้องถิ่น ส่วนกลางกับส่วนภูมิภาค นอกจากนี้หน่วยงานราชการแล้วยังต้องอาศัยการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในการบริหารจัดการดังกล่าวด้วย ในประเด็นการจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่าจังหวัดมุกดาหารกำลังพัฒนาให้เป็นเมืองศูนย์กลางการผลิต รวบรวม แปรรูปและการกระจายสินค้า (Distribution Center) แต่ความพร้อมในแง่ของการรองรับผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตนั้นยังไม่มีแผนการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม และยังไม่มีการศึกษาวิจัยเพื่อเตรียมการในเชิงวิชาการอย่างชัดเจน (โสภารัตน์ จารุสมบัติและคณะ. 2549 : บทคัดย่อ)

การวิจัยเพื่อการวางแผนการพัฒนาพื้นที่ชายแดนดังกล่าวส่วนใหญ่จะเน้นความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว โดยผ่านการประสานงานจากภาครัฐและเอกชนเพื่อการลงทุนการค้าและการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ซึ่งมีการศึกษาวิจัยให้เห็นการวางแผนและการพัฒนามาตามลำดับ

เมื่อจังหวัดมุกดาหารได้รับการพัฒนาให้เป็นเมืองศูนย์กลางการผลิต รวบรวม แปรรูปและกระจายสินค้า จึงมีการศึกษาเพื่อเสนอความคิดเห็นถึงศักยภาพการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจของจังหวัดมุกดาหาร เช่น สุทธิรัตน์ ซาลาธาวัฒน์ (2550 : 10-14) เสนอบทความพิเศษในวารสารเศรษฐกิจอุตสาหกรรม เรื่อง “มุกดาหาร” ศูนย์กระจายสินค้าชายแดนไทยลาว กล่าวถึงศักยภาพในการลงทุนของจังหวัดมุกดาหารในหลายๆ ด้าน ได้รับเลือกให้เป็นนิคมอุตสาหกรรมและศูนย์กระจายสินค้าในบริเวณพื้นที่ชายแดนมุกดาหาร-สะพานนะเขต เพื่อให้สามารถรองรับการพัฒนาพื้นที่แนวระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East – West Economic Corridor) ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญที่เชื่อมโยงประเทศพม่า ไทย ลาว เวียดนาม โดยอาศัยหลักยุทธศาสตร์เจ็ดประการคือ เป็นพื้นที่

เหมาะสม มีนโยบายลงทุนชัดเจน มีเส้นทางการคมนาคมที่สะดวก มีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีการเตรียมความพร้อมของบุคลากรให้มีคุณภาพ ประเทศไทยมีความพร้อมด้านการผลิตเพื่อรองรับตลาดภายในประเทศและเพื่อการส่งออก เหมาะสมที่จะเป็นศูนย์กลางการผลิตสินค้าและบริการ จึงเห็นควรใช้จังหวัดมุกดาหารเป็นประตูขยายการค้าไปสู่ประเทศอื่นในภูมิภาคนี้และประเทศใกล้เคียง การลงทุนในพื้นที่ดังกล่าวจะสามารถสานต่อได้มากน้อยเพียงใด ก้าวต่อไปของจังหวัดมุกดาหารในการทำหน้าที่เป็นประตูสู่ศูนย์กลางกระจายสินค้าชายแดนไทย-ลาว จะเป็นอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ อันจะเอื้อประโยชน์ เพื่อเป็นการสร้างความสนใจให้แก่นักธุรกิจ นักลงทุนภายในประเทศและระหว่างประเทศต่อไป

นอกจากการศึกษาที่เน้นการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ การวางแผนเพื่อรองรับการพัฒนา ระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนในภาคเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ยังมีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าจากกลุ่มคนที่หลากหลายในพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร เนื่องด้วยจังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดชายแดนที่มีประชากรมากมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดมุกดาหาร ส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาด้านภาษาและวรรณกรรม เช่น การศึกษาวรรณกรรมมุขปาฐะ ประเภทนิทาน เรื่อง วิธีสร้างอารมณ์ขันในนิทานมุขตลกของชนเผ่าในจังหวัดมุกดาหาร (ณรงค์ คำมัน.2547 : บทคัดย่อ) เป็นการศึกษาวิจัยที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิธีการสร้างอารมณ์ขันและการแพร่กระจายของนิทานมุขตลกของชนเผ่าในจังหวัดมุกดาหาร 8 เผ่า คือ ไทยอีสาน ผู้ไทย ไทข่า ไทยโซ่ ไทยย้อ ไทยกะเลิงหรือ ข่าเลิง ไทยแสก และไทยกุลา แต่ละเผ่าจะมีนิทานพื้นบ้านที่หลากหลาย โดยเฉพาะนิทานมุขตลกซึ่งรวบรวมได้ 69 เรื่อง พบว่ามีวิธีการสร้างอารมณ์ขันในนิทาน 14 วิธี นิทานแต่ละชนเผ่ามีทั้งลักษณะร่วมและแตกต่างกันซึ่งเกิดจากการแพร่กระจายของนิทาน ทั้งภายในและภายนอกจังหวัดมุกดาหาร มีลักษณะการแพร่กระจายของนิทานหลายประการ สาเหตุสำคัญที่เอื้อต่อการแพร่กระจายนิทานเกิดจากการย้ายที่อยู่ การแต่งงานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน การบวชเรียน การติดต่อค้าขาย การศึกษาและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสังคม นิทานจึงแพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพิจารณาเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ฯลฯ จากเรื่องเล่า และนิทานดังกล่าวได้

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดมุกดาหารส่วนใหญ่จะเป็นงานการวิจัยที่ศึกษาสภาพทั่วไปของจังหวัด ประวัติศาสตร์ การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ แสดงให้เห็นการวางแผน การดำเนินการพัฒนา ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และผลการดำเนินการมาเป็นลำดับ ซึ่งสามารถนำไปเป็นความรู้พื้นฐานทางสภาพทั่วไปของจังหวัดมุกดาหาร ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ รวมทั้งการพัฒนาในด้านต่างๆ ข้อเสนอที่สำคัญ

บางประเด็นสามารถนำไปเป็นข้อสังเกตและแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวได้ต่อไป

1.8.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแขวงสะหวันนะเขต

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแขวงสะหวันนะเขต มีทั้งภาษาไทยและภาษาลาว เอกสารที่เป็นภาษาไทยส่วนใหญ่จะเป็นการแนะนำแขวงสะหวันนะเขตในฐานะที่เป็นเมืองเชื่อมโยงกับจังหวัดมุกดาหารเป็นประตูสู่อินโดจีน และเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

เอกสารการประชุมใหญ่ครั้งที่ 6 พรรคประชาชนปฏิวัติลาว ขององค์คณะพรรคแขวงสะหวันนะเขต (2006) กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของแขวงสะหวันนะเขต ว่าเป็นพื้นที่ตอนกลางของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บรรพบุรุษของชาวเมืองสะหวันนะเขตอพยพมาจากเมืองน้ำน้อยอ้อยหนู อาณาจักรสิบสองจุไท แล้วมาตั้งบ้านเรือนขึ้นเป็นบ้านหลวงโพนสิม ห่างจากเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหานในปัจจุบันประมาณ 18 กิโลเมตร ต่อมาพากันย้ายไปอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงที่ทุ่งนาค่า ให้ชื่อว่าบ้านนาค่า สร้างวัดวาอารามขึ้น สร้างหอแจกซึ่งก่อสร้างด้วยหินแร่หมากคอม จึงเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านท่าแร่ บ้านท่าแร่ขยายกว้างใหญ่จนกระทั่งปี ค.ศ. 1893 เมื่อฝรั่งเศสเข้ามาปกครองตั้งเป็นแขวงให้ชื่อว่า สุวันนะเขต แต่ต่อมามันทั้งหลายพากันเรียกว่า สะหวันนะเขต มาจนถึงทุกวันนี้ แขวงสะหวันนะเขต ประกอบด้วย 15 เมือง เมื่อปี ค.ศ. 1999-2000 ซึ่งเป็นปีการท่องเที่ยวลาว มีการเขียนคำขวัญเป็นเอกลักษณ์ประจำแขวงสะหวันนะเขตคือ “สะหวันนะเขต ผืนแผ่นดินคำ พระธาตุอิงฮัง ปูนีย์สถานโบราณงามสง่า สัตว์โลกคึกคักบรรพ ไคโนเสาร์หนึ่งร้อยล้านปี ประเพณีวัฒนธรรมล้ำเลิศ ถิ่นกำเนิดขบถล่าสี่จังหวัด”

แขวงสะหวันนะเขตมีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญคือ เส้นทางหมายเลข 13 เป็นเส้นทางหลวงแห่งชาติตัดผ่านแขวง จากทิศเหนือไปทิศใต้ความยาวประมาณ 150 กิโลเมตร และเส้นทางหมายเลข 9 เป็นเส้นทางสายสำคัญ ตัดผ่านจากทิศตะวันออกชายแดนลาว-เวียดนาม ผ่านไปยังทิศตะวันตกริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นชายแดนระหว่างลาว-ไทย มีความยาว 246 กิโลเมตร ปัจจุบันมีสะพานมิตรภาพข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่สอง สะหวันนะเขต-มุกดาหาร เชื่อมต่อระบบคมนาคมของประเทศไทยประเทศเวียดนามและประเทศพม่า เป็นเส้นทางที่สำคัญทางเศรษฐกิจในอินโดจีน

สะพานมิตรภาพแห่งที่สองเชื่อมเส้นทาง East – West Economic Corridor (EWEC) ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเข้าด้วยกัน ตัดผ่านเขตเมืองใหญ่ในแขวงสะหวันนะเขต คือ เมืองโกสอนพมวิหาน เมืองอุทุมพอน เมืองพิน และเมืองเซโปน มีการศึกษาผลกระทบของเส้นทางระเบียงเศรษฐกิจแนวตะวันออก-ตะวันตกต่อการพัฒนาการค้าการลงทุนในแขวงสะหวันนะเขต และนำเสนอผลการศึกษาในการประชุม The Mekong Institute

Research Advisory Committee Round Table Meeting ในระหว่างวันที่ 13-14 มกราคม 2551 ณ จังหวัดขอนแก่น การศึกษาค้นคว้ารวบรวมความคิดเห็นและความคาดหวังของชาวสะหวันนะเขตที่มีต่อเส้นทาง EWEC ในการพัฒนาทางด้านธุรกิจและสังคม มีสาระสำคัญสรุปได้ว่า เศรษฐกิจในแขวงสะหวันนะเขตกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่ธุรกิจส่วนใหญ่ยังเป็นธุรกิจในครอบครัว ซึ่งมีขนาดกลางและขนาดย่อม เช่น ร้านอาหาร ร้านของชำ และร้านขายวัสดุก่อสร้าง ผู้ประกอบการมีรายได้เฉลี่ย 14.2 ล้านบาท/เดือน ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการค้าเงินธุรกิจคือ อัตราภาษีศุลกากร คุณภาพแรงงาน ทุน และระเบียบการค้า ผลกระทบของ EWEC ต่อการพัฒนาธุรกิจในสะหวันนะเขต จะทำให้เกิดการแข่งขันที่สูงขึ้นระหว่างธุรกิจในและต่างประเทศ คาดว่าจะมีปริมาณการลงทุนจากนักลงทุนต่างชาติเพิ่มขึ้น ผู้ประกอบการต้องการให้รัฐบาลลดอัตราภาษีศุลกากร และให้ทุนสนับสนุนดอกเบี้ยต่ำเพื่อส่งเสริมการผลิตภายในประเทศ เสนอให้รัฐบาลสนับสนุนด้าน Capacity building ให้กับธุรกิจบริการ เพื่อให้สามารถแข่งขันกับต่างชาติและต้องการให้รัฐบาลออกมาตรการทางการค้าเพื่อคุ้มครองสินค้าท้องถิ่น นอกจากนี้ภาครัฐยังต้องส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพของอุตสาหกรรมภาคบริการ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวหันมาสนใจท่องเที่ยวในประเทศลาวมากกว่าที่จะใช้ EWEC เป็นเพียงเส้นทางผ่านไปยังประเทศที่สาม แนวทางเหล่านี้จะช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของชาวแขวงสะหวันนะเขตได้ในบริบทใหม่ของโครงการพัฒนาความร่วมมือเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง

นอกจากสนับสนุนการค้าชายในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวแล้ว สะพานมิตรภาพแห่งที่ 2 ยังส่งเสริมการค้าเงินงานของโครงการยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง หรือ ACMECS (Ayeyawady – Chao Phraya – Mekong Economic Cooperation Strategy) ที่สนับสนุนโครงการก่อสร้างถนนและสะพานเชื่อมประเทศสมาชิก 5 ประเทศ (ไทย กัมพูชา ลาว พม่า เวียดนาม) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การค้าชายแดนของประเทศสมาชิกขยายตัวอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังอำนวยความสะดวกในการเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวให้ขยายตัวมากขึ้น เนื่องจากแขวงสะหวันนะเขตเป็นแขวงที่มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ เป็นแขวงใหญ่ที่มีจำนวนประชากรมากแขวงหนึ่งของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2551 สถานกงสุลใหญ่ ณ แขวงสะหวันนะเขตได้จัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศ โดยมีทั้งการจัดฝึกอบรมด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่มให้แก่ภาครัฐและภาคเอกชนของแขวงสะหวันนะเขต การให้บริการด้านทันตกรรมที่โรงพยาบาลสะหวันนะเขต โดยหน่วยทันตกรรมพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และการมอบเงินสนับสนุนการจัดการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ 8 จำปาศักดิ์เกมส์

ซึ่งได้รับความสนใจจากประชาชนลาวที่อาศัยอยู่ในแขวงสะหวันนะเขตเป็นอย่างดี กิจกรรมการจัดฝึกอบรมด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่ม ซึ่งจัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายนนั้น ก็ได้รับความอนุเคราะห์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ในการจัดวิทยากรเพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ผู้ประกอบการร้านอาหารและโรงแรมในแขวงสะหวันนะเขต ได้รับความสนใจจากประชาชนชาวลาวเข้าร่วมการสัมมนาเป็นจำนวนมาก (กองการสื่อสารมวลชน : 2552) โครงการดังกล่าวนับว่าเป็นการช่วยเหลือทางด้านเทคนิคเพื่อพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของแขวงสะหวันนะเขต ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาอาชีพอย่างยั่งยืนต่อไปอีกด้วย

1.8.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชายแดนจังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่จะมีสาระเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ การค้า ความสัมพันธ์และความขัดแย้งระหว่างไทย-ลาว ดังต่อไปนี้

การค้าชายแดนไทย-ลาว : ศึกษากรณีจังหวัดมุกดาหาร งานวิจัยของ อุทิศ เมืองแวง (2533 : บทคัดย่อ) เป็นการศึกษาสภาพทั่วไปของการค้าตามแนวชายแดน ไทย-ลาว และกระบวนการค้านอกระบบตามแนวชายแดน ในช่วงระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2518 – 2532 พบว่าสภาพการค้าตามแนวชายแดนไทย-ลาว แบ่งได้สามลักษณะตามช่วงระยะเวลาและปริมาณการค้าคือ ในช่วงแรกการค้าในระบบมีน้อย มีการค้านอกระบบมาก ซึ่งเป็นผลมาจากความขัดแย้งทางการเมือง หลังจากการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการเมืองทำให้การค้าในระบบมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และในช่วงที่ไทยมีนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นตลาดการค้า ทำให้การค้าคล่องตัวการค้านอกระบบลดลงมากจนกระทั่งในบางจุดได้ปิดตัวลง การค้าทั้งในและนอกระบบจะมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยมีปัจจัยที่สำคัญหลายประการด้วยกันคือ สภาพทางการเมืองที่ไม่มั่นคง สภาพทางด้านภูมิศาสตร์อันมีความใกล้ชิดกันและมีแนวพรมแดนระหว่างประเทศติดต่อกันเป็นแนวยาว ความผูกพันสัมพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์ สภาพทางด้านเศรษฐกิจของประชาชนที่มีรายได้ต่ำและเคยพึ่งพาอาศัยกันมาในอดีต ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ทำให้การติดต่อค้าขายในระบบได้ง่ายขึ้น และในขณะเดียวกันก็เป็นปัจจัยที่ทำให้การควบคุมการค้านอกระบบตามแนวชายแดนควบคุมได้ยากยิ่งขึ้น

ปัญหาการค้าชายแดนไทย-ลาว (คณะทำงานร่วมธนาคารแห่งประเทศไทยและธนาคารแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. 2539 : 5-10) เป็นงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจและการค้า ปัญหาการค้าชายแดนทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบการค้าทั้งในระบบและนอกระบบ ระบบภาษี การขนส่ง การเดินทางเข้าออกประเทศ และระบบการชำระเงิน ที่ยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการค้าและการชำระเงินระหว่างไทย-ลาว ซึ่งจะนำไปสู่การพิจารณาหาแนวทางแก้ไข ส่งเสริมให้การค้าระหว่างกันผ่านระบบและมีความคล่องตัวยิ่งขึ้น พบว่า สภาพเศรษฐกิจ

และการค้าชายแดนไทย-ลาวคือ ที่จังหวัดนครพนม-คำม่วน และเชียงราย-บ่อแก้ว มีการขยายตัวสูงขึ้นมากในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา และมีแนวโน้มที่จะขยายตัวด้านเศรษฐกิจและการค้าสูงมากขึ้น เพราะเป็นประตูการค้าชายแดนกับลาว จีน และเวียดนาม สำหรับอำเภอเชียงแสนนั้นมีโอกาสขยายฐานการท่องเที่ยวสู่ประเทศจีนสูงมาก เพราะสามเหลี่ยมทองคำบ้านสบรวก เป็นแหล่งท่องเที่ยวชายแดนที่เป็นที่รู้จักของนานาชาติ ส่วนปัญหาการค้าชายแดนโดยเฉพาะการค้ารายย่อยยังไม่เป็นระบบ การค้านอกระบบ การลักลอบสินค้าเข้าออกตามแนวชายแดนทั้งสองฝ่าย ยังเป็นปัญหาละเอียดอ่อนที่ต้องได้รับการพิจารณาแก้ไขร่วมกันทั้งสองฝ่าย รวมทั้งปัญหาขาดการประชาสัมพันธ์และการเผยแพร่กฎหมายที่เกี่ยวกับการค้าการลงทุน การขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียน และความไม่พร้อมของสาธารณูปโภคพื้นฐานในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีการผูกขาดของรัฐกิจแพชชานยนต์ ทำให้มีการเรียกร้อยค่าขนส่งที่สูงและไม่แน่นอน

นอกจากการศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจการค้า ซึ่งมีทั้งความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นปัญหา สามารถนำไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้ นับเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ด้านหนึ่ง มณฑล กงเถวทอง (2539) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยลาว ค.ศ. 1975-1992 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาว มีขึ้นอย่างต่อเนื่อง บทบาทของไทยในประเทศลาว นับตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ปรากฏชัดเจนมากช่วงหนึ่ง และอาจกล่าวได้ว่ามีผลต่อความสัมพันธ์ไทย-ลาว ในระหว่างปี ค.ศ. 1975-1992 ด้วย เพราะเมื่อลาวได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองและเศรษฐกิจครั้งใหญ่ขึ้น ผู้นำชุดใหม่ของลาวล้วนมาจากขบวนการชาตินิยมคอมมิวนิสต์ทั้งสิ้น นอกจากนี้สถานการณ์ของโลกในช่วงนี้มีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง เช่น การขยายตัวของสังคมนิยมในอินโดจีน การผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างอเมริกาและโซเวียต มิตรภาพใหม่ระหว่างอเมริกากับจีน เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาวจึงมิได้เกี่ยวข้องกับเฉพาะไทยกับลาวเท่านั้น แต่ยังมีปัจจัยภายนอกเข้ามาเสริมด้วย ลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมีทั้งในระดับความขัดแย้งที่รุนแรงจนกลายเป็นสงครามที่ไม่ประกาศ นอกจากนี้ยังมีการพยายามสร้างความสัมพันธ์ และความร่วมมือระหว่างไทย-ลาวนำไปสู่มิตรภาพระดับสูงสุดระหว่างสองประเทศอีกด้วย

เมื่อมีการสร้างสะพานมิตรภาพแห่งที่ 2 ขึ้นที่มุกดาหาร-สะหวันนะเขต เพื่อเชื่อมโยงระบบการคมนาคมในอินโดจีนตามนโยบายการเปิดประตูการค้าสู่กลุ่มประเทศอินโดจีน เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายประการที่เมืองชายแดนแห่งนี้ ชำนาญ พินศรี (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนชายแดนเมืองมุกดาหารเพื่อรองรับผลจากสะพานมิตรภาพ ผลการศึกษาพบว่า สะพานมิตรภาพได้ส่งผลกระทบต่อทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจภาคเอกชนและราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น การขยายตัวของเมืองมุกดาหารไปทางถนนสายหลักและทางทิศเหนือของตัวเมืองสู่บริเวณ

ที่ตั้งของสะพาน เสนอแนะการใช้ที่ดินเมืองมุกดาหารและชุมชนชายแดน วางแนวโครงข่ายและขนส่ง เพื่อรองรับทิศทางการขยายตัวของชุมชน อย่างไรก็ตามแนวทางการพัฒนา จะแก้ไขปัญหาในชุมชนเมืองได้เพียงบางส่วน ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นมีอีกมากมาย เช่น การอพยพแรงงานจากพื้นที่ชนบทโดยรอบ ที่จะมาทำงานทำในเมืองมุกดาหาร ปัญหาการลักลอบเข้าเมืองจากฝั่งลาว ผู้วิจัยจึงเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเมืองมุกดาหารให้มีการขยายเขตพื้นที่เทศบาลเมืองมุกดาหาร เพื่อครอบคลุมถึงพื้นที่สะพานมิตรภาพ พร้อมทั้งชุมชนชายแดน โดยจัดทำการวางผังเมืองรวมเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารองรับชุมชนเมืองมุกดาหารในอนาคต

นอกจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขตแล้ว ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของผู้คนชายแดน ให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ การอพยพของคนหลายกลุ่มที่หนีปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ของ จารูวรรณ จำเพชร และคณะ (2546) ศึกษา “วัฒนธรรมสัมพันธ์ชายแดนไทย-ลาว” พบว่าเมื่อผู้คนอพยพข้ามมาอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง และต่อมาพื้นที่สองฝั่ง โขงก็ถูกแยกเป็นสองประเทศ คนลาวที่อพยพมาอาศัยอยู่ในประเทศไทยจะมีลักษณะทวีลักษณะคือ มีสำเนียงทางชาติพันธุ์เป็นลาว ทับซ้อนกับสำเนียงความเป็นไทย ประกอบกับวัฒนธรรมจากศูนย์กลางกระจายไปไม่เต็มที่ทำให้เกิดลักษณะชายขอบ จนเกิดเอกลักษณ์เฉพาะเป็นลักษณะวัฒนธรรมเฉพาะบริเวณชายแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ในลักษณะกลุ่มเครือญาติ อันเป็นพื้นฐานทางสังคมในบริเวณชายแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง ระบบเครือญาติมีความสำคัญในการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของคนสองฝั่งโขง การแลกเปลี่ยนสินค้านับเป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์รูปแบบหนึ่งในการรักษาความสมานฉันท์ ตอกย้ำความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนบริเวณชายแดน เช่นเดียวกับศาสนาและพิธีกรรมเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้อยู่ในกรอบประเพณี นอกจากนี้ความห่างไกลจากอำนาจรัฐส่วนกลางที่ไม่สามารถเข้าไปควบคุมได้อย่างทั่วถึงทำให้เกิดปรากฏการณ์ล่อล่อรัฐในการข้ามไปมาหาสู่กัน ซึ่งเป็นสภาวะไร้พรมแดน และความเป็นสุญญากาศของรัฐชาติในความคิดร่วมของผู้คนบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงมาเป็นระยะเวลาช้านาน แม้ว่าส่วนกลางทั้งรัฐไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจะมีความพยายามในการเข้าควบคุมพื้นที่ หรือจัดระเบียบชายแดนมาตลอดก็ตาม

การศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชนชายแดนที่มีการปรับเปลี่ยนเพื่อการดำเนินชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา บนพื้นฐานของความสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ เป็นกลไกในการปรับเปลี่ยนเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตและชุมชน เช่นเดียวกับการศึกษา “พลวัตชุมชนชายแดนไทย-ลาว ในกระแสโลกาภิวัตน์” ของศิริพร ทองคนารักษ์ (2551) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชายแดนและความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนไทย-ลาว ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองสังคมและวัฒนธรรม โดยมีพื้นที่ศึกษาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครพนมตรงกันข้ามกับแขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนชายแดนไทย-ลาวยังคงดำรง

ความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติที่สะท้อนอยู่ในวิถีชีวิต เป็นความสัมพันธ์ที่มีรากฐานมาจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมทางชาติพันธุ์ และการก่อตั้งชุมชนสองฝั่งโขงก่อนการเกิดรัฐชาติ ทั้งนี้บริบททางการเมืองและนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างชาติ มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ข้ามแดน โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดสงครามหลายครั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในปัจจุบันรัฐใช้นโยบายด้านเศรษฐกิจจากกระแสโลกาภิวัตน์ด้วยแผนพัฒนาพื้นที่แนวพรมแดน ชุมชนชายแดนในพื้นที่ศึกษาจึงปรับใช้โอกาสจากการสนับสนุนของรัฐ เพื่อเปิดจุดผ่อนปรนและตลาดชายแดนไทยลาว ซึ่งนอกจากเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจอย่างเป็นทางการแล้ว ยังหมายถึงการเปิดทางให้รัฐเข้ามาควบคุมจัดระเบียบการย้ายของผู้คน วัตถุ และสินค้า ในวันที่มีตลาดชายแดนควบคู่ไปกับการใช้กฎจารีตท้องถิ่นในวันที่ไม่มีตลาดชายแดน การเกิดจุดผ่อนปรนจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนผสมผสาน สร้างช่องทางใหม่ ในการดำรงความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ ด้านการส่งเสริมความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านและด้านการท่องเที่ยว ด้วยการใช้พื้นที่จุดผ่อนปรนจัดงานประเพณีสงกรานต์ไทย-ลาว ซึ่งในการดำเนินการขออนุญาตเปิดจุดผ่อนปรนหรือการจัดกิจกรรมร่วมระหว่างชุมชนชายแดนไทยลาวนั้น กลไกสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การดำเนินการสำเร็จได้คือความสัมพันธ์ส่วนตัวของกลุ่มผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนฝ่ายไทยกับเจ้าหน้าที่และชาวบ้านฝ่ายลาว ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานความเป็นเครือญาติแทบทั้งสิ้น และหากพิจารณาความเป็นพรมแดนตามวิถีปฏิบัติในการดำรงชีวิตของชุมชนชายแดนไทย-ลาว พบว่ามีความหลากหลายขึ้นอยู่กับสถานการณ์แวดล้อม และอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมเป็นสำคัญ พรมแดนจึงเป็นพื้นที่แห่งความกำกวมไม่ชัดเจน และเป็นพื้นที่ปะทะประสานระหว่างอำนาจรัฐท้องถิ่น และโลก

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์จากเอกสาร อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเชื่อมโยงให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปฏิบัติการของผู้คนสองฝั่งโขง ส่วนการศึกษาภาคสนามในชุมชนจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ผู้ศึกษาให้ความสนใจในเรื่องความร่วมมือและความสัมพันธ์ของประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวทางการค้า การท่องเที่ยว พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ประเพณีวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ความร่วมมือกันเปิดด่านชายแดน จุดผ่านแดนเพื่ออำนวยความสะดวก แสวงหาความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยยึดนโยบายของรัฐเป็นแนวทางในการศึกษา มีข้อสังเกตข้อเสนอแนะจากผู้วิจัยหลายประการเพื่อให้เกิดความร่วมมือและเกิดประโยชน์แก่ทั้งสองประเทศ ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานและแนวทางส่วนหนึ่งในการวิจัยครั้งนี้

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับข้อมูลจากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์และเอกสารของทางราชการของทั้งสองประเทศเป็นหลัก แต่การศึกษาวิจัยการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต

จะให้ความสำคัญกับเสียงบอกล่าของผู้อื่นในชุมชน โดยเฉพาะคนตัวเล็กตัวน้อย ผู้ด้อยโอกาสในการแสดงความคิดเห็นเพื่อเรียกร้อง ต่อรองสิทธิในผลประโยชน์ที่พึงมีพึงได้ รวมทั้งปรากฏการณ์ปฏิบัติการ และกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อนำไปสู่การดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุข โดยใช้แนวคิดพื้นที่ชายแดน ชาติพันธุ์สัมพันธ์ และแนวคิดอัตลักษณ์มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยศึกษาเชื่อมโยงให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งยังไม่มียานวิจัยเรื่องใดที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในพื้นที่ชายแดนแห่งนี้เลย ผลของการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา การแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดน รวมทั้งแนวทางในการกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศ ความสัมพันธ์ภายในประเทศและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่อไป

.....